

การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน*

WATERSHED COMMUNITY FOREST MANAGEMENT BY NETWORK MANAGEMENT IN NAN PROVINCE

วันชัย แก้วแสน

Wanchai Kaewsaeen

กฤษณา ไวก่ำรว

Krisana Vaisumruat

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

Western University, Thailand

E-mail: wk3850@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ หาดองค์ความรู้ใหม่จากทัศนะของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และบ้าน/ชุมชน/วัด/โรงเรียน อันนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การสำรวจพื้นที่และรายงานยืนยันตรงกันว่าสถานการณ์ของจังหวัดน่านได้เข้าสู่ภาวะวิกฤติ กลุ่มอีกเมืองน่านกับองค์กรชาวบ้านได้เล็งเห็นถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้รณรงค์ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ โดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน โดยมีการสร้างเครือข่ายจัดการป่าชุมชนต้นน้ำร่วมกัน 2) ในความรับผิดชอบของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนนั้น กลุ่มอีกเมืองน่านได้ดำเนินบทบาทด้านการสนับสนุนองค์กรท้องถิ่น ดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง 3) งานวิจัยนี้เสนอทางออกโดยภาครัฐจะต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและสนับสนุนการประกอบอาชีพที่พึงพิงกับความอุดมสมบูรณ์ของป่า ในการจัดการป่าชุมชนได้สำเร็จนั้นเป็นผลมาจากการผสมผสานหรือการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีอยู่แบบดั้งเดิมเข้ากับความรู้สมัยใหม่

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำ, การจัดการเครือข่าย, จังหวัดน่าน

* Received 29 July 2020; Revised 16 August 2020; Accepted 18 August 2020

Abstract

The objectives of this article were to study 1) the conditions of upstream community forest management by network management in Nan province 2) to study the components of watershed community forest management by network management in Nan province 3) to propose guidelines for watershed community forest management by network management in Nan province. This research is a qualitative research to find new knowledge from the key informant's views. The researcher selects the specific informants, divided into 3 groups: government, private sector and houses/communities/temples/schools which led to the management of the upstream community forest by managing the networks in Nan province by using the methodology from document analysis, in-depth interviews and group discussion and data analysis by means of content analysis. The results of the research were as follows: 1. Surveying and reporting from all areas confirm that the destruction of precious natural resources in Nan has entered a crisis. Nan and villagers' organizations have realized the problem of degradation of natural resources and the environment. It has expanded the concept and sought more alliances by applying existing natural resources for maximum benefits and sustainability with establishing a network for managing upstream forest forests together. 2. In the responsibility of the government, private sector and the public sector, the Hug Muang Nan group has consistently played a role in supporting local organizations to conserve natural resources and the environment. 3. This research proposes a solution in which the government must have a clear policy to reduce planting areas. Maize in the Sun and support a career that depends on the abundance of forests. Accurately relating to upstream community forests, the successful management of community forests is a result of the integration or integration of existing knowledge with modern knowledge.

Keywords: Watershed Community Forest, Management by Network Management, Nan Province

บทนำ

จังหวัดน่าน มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน ชาวบ้านล้นอาศัยพึ่งพาป่า อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน เมื่อการพัฒนาตามทุนนิยมได้ทำให้ป่าอันเป็นฐานชีวิตของพวกเขาถูกทำลาย สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของป่าและของชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชนต้องดำเนินการรักษาป่าอย่างจริงจังเพื่อให้ระบบนิเวศ ของชาวบ้านยังคงอยู่ต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องช่วยกันรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในป่าไว้เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและระบบนิเวศโดยรวม (โกมล แพรกทอง, 2549) ป่าต้นน้ำจังหวัดน่านเป็นจุดกำเนิดแม่น้ำสายหลักที่ไหลมารวมกับแม่น้ำสายอื่น ๆ เกิดเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่หล่อเลี้ยงประเทศไทย กล่าวได้ว่าเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย ประกอบด้วยเขตการปกครอง 15 อำเภอ 99 ตำบล มีพื้นที่ประมาณ 7.6 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลไทยได้กำหนดและประกาศเขตพื้นที่จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ครอบคลุมพื้นที่ 6.5 ล้านไร่ (ภาคภูมิ เหล่าตระกูล, 2562) อย่างไรก็ตาม สถานการณ์บุกรุกพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นกับจังหวัดน่าน แม้ว่าจะมีความพยายามจากหลายภาคส่วนในการแก้ปัญหา แต่สถานการณ์กลับไม่ดีขึ้น ทำให้จังหวัดน่านสูญเสียที่ป่าไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าไม้ที่ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่ป่าในพื้นที่ชั้นคุณภาพ ลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของประเทศ ส่งผลให้สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งต่อชุมชนเมืองและชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งผลกระทบต่อสภาวะน้ำแล้ง น้ำท่วม ทั้งในพื้นที่จังหวัดน่าน และในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย (ผู้จัดการออนไลน์, 2560)

เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่านได้มีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยจิตสำนึกของชุมชนในแต่ละชุมชน ในห้วง 45 ปีที่ผ่านมาในแต่ละชุมชนก็ได้แสดงพลังการอนุรักษ์ป่าชุมชนในเขตหมู่บ้าน ตำบล อำเภอของตนเอง เช่น กรณีอำเภอบ้านหลวง ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว บ้านกุ่มม่วง อำเภอสันติสุข เป็นตัวอย่างการจัดการป่าชุมชนที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับสภาพแวดล้อม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตในภาคเกษตรพร้อมกับฟื้นฟูสภาพป่าและสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2562) มูลนิธิฮักเมืองน่านมีเครือข่ายป่าชุมชน จำนวน 89 ชุมชน แต่ละชุมชนยังขาดการเชื่อมเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน เช่น กรณีตัวอย่างของชุมชนบ้านกุ่มม่วง ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านที่เป็นจุดเริ่มต้นแนวความคิดการบวชป่าและกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ถือเป็นจุดที่เกิดขึ้นในช่วงต้น ๆ ของการประยุกต์พิธีทางศาสนาเข้ามาเป็นกุศโลบายในการรักษาป่าชุมชน ชุมชนบ้านกุ่มม่วงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำสวนทำไร่ เป็นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยป่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 (เสน่ห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ, 2538)

จากคุณค่าการพึ่งพิงป่าทำให้ชุมชนสนใจในความอุดมสมบูรณ์ที่กำลังลดลงและหายไป ผู้นำโดยท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ ซึ่งเป็นชาวบ้านกุ่ม่วง และเป็นผู้จุดประกายในการรักษา ป่าชุมชนได้ขยายแนวคิดในระดับภาคเหนือและระดับประเทศ ทำให้ชุมชนบ้านกุ่ม่วงได้ ตระหนักและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และทำให้ชุมชนที่ทำอะไรช้าๆ หมู่บ้านได้ ยกไร่ของตนเองให้เป็นป่าสาธารณะของหมู่บ้าน ทำให้มีการขยายเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพิ่มขึ้นมีทั้งหมด 15,000 ไร่ นอกจากนั้นทางชุมชนบ้านกุ่ม่วงได้มีการออกกฎระเบียบและ การใช้ประโยชน์จากป่าขึ้นด้วย จากปัญหาที่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าการจัดการ ป่าชุมชนของตนเองเท่านั้นที่จะทำให้ป่ากลับคืนมา โดยมีการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ รวมถึง กฎระเบียบเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์อย่างสมดุลทางระบบนิเวศ โดยใช้แนวทางคนกับป่าอยู่ ร่วมกันอย่างยั่งยืน กระบวนการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการ สร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน (โกมล แพรกทอง, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับประกาศ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อม ที่ให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อ เป็นการหาคำตอบว่ามีกี่ชุมชนในจังหวัดน่านมีการอนุรักษ์ มีการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำในการ พัฒนาเครือข่ายป่าชุมชน และจะสามารถร้อยรัดกันเป็นเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำ ระดับจังหวัดได้อย่างไร โดยมีผลต่อเนื่องถึงการประสานความร่วมมือในการผลักดันนโยบาย ต่อไป จังหวัดน่านเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำน่านเป็นชุมชนต้นน้ำที่รักษาป่า และมีการทำลาย ทรัพยากรในปริมาณที่น่ายินดี และเกิดผลกระทบต่อชุมชนเอง ทำให้ชุมชนที่รักษาป่าชุมชน ได้รวมกันเป็นกลุ่มและเป็นเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ซึ่งมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยชุมชนในลักษณะเฉพาะหมู่บ้านเครือข่ายลุ่มน้ำทั้งตำบล และรวมถึงการดูแลในระดับอำเภอ ซึ่งการดูแลรักษาป่าชุมชนของหมู่บ้านได้มีกิจกรรมที่ดำเนินงาน เช่น การทำแนวกันไฟ ทำแนว เขต การสำรวจป่าทุกเดือน ในปัจจุบันมีกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดน่าน มีไม่ต่ำกว่า 383 ป่า ในพื้นที่ 15 อำเภอ ในจังหวัดน่าน (ภาคภูมิ เหล่าตระกูล, 2562)

ดังนั้น ผู้วิจัยได้เห็นว่างานด้านการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำในจังหวัดน่านนั้นมีความ หลากหลาย ตั้งแต่มีการรักษาในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอในจังหวัดน่าน ทางผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอที่ได้รับการรักษาป่าได้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยได้ ให้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่าย โดยศึกษาจาก สภาพการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดเป็นอย่างไรที่มีอยู่ในปัจจุบัน ศึกษาองค์ประกอบการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดที่มีในปัจจุบัน และเพื่อศึกษาเสนอแนวทางการจัดการป่าต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่านอย่าง เหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสารข้อมูลผลการดำเนินงาน เอกสารวิชาการ ผลงานวิจัย บทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการสืบค้นจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อทางเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและนำข้อมูลมาสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ โดยครอบคลุมเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัย

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – Structured Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวม เช่น แบบสัมภาษณ์เชิงลึก อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง

3. การสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวม 30 ท่าน คือ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 1 ภาครัฐ จำนวน 10 ท่าน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 ภาคเอกชน จำนวน 10 ท่าน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 บ้าน/ชุมชน/วัด/โรงเรียน จำนวน 10 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (Research Method) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย เพื่อให้เข้าใจในระเบียบวิธีการวิจัยอันจะนำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษาให้มากที่สุด ในส่วนของคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างโดยศึกษาประเด็นข้อคำถาม จากการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สำหรับการสร้างชุดคำถามจะยึดตามขอบเขตของการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล อาจแบ่งเป็นวิธีการใหญ่ ๆ ได้ 4 วิธี คือ

1. การสังเกตการณ์ (Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ผู้วิจัยได้ออกแบบและกำหนดแนวทางด้านการสังเกตการณ์เป็น 2 ลักษณะ คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยวิธีการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์การ โดยเน้นให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นการเลือกอย่างเจาะจง และเป็นการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาในระดับเชิงลึก

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมจัดกิจกรรมเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านการมีส่วนร่วม (Public Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงานของเครือข่ายในปัจจุบัน

4. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญที่เกี่ยวข้องของแหล่งที่มาของข้อมูล และทำการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลในเอกสารหรือหลักฐานที่ได้มา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจัดเตรียมฐานข้อมูล และจัดทำกลุ่มข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ให้ง่ายขึ้น เพื่อความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้รับและเพื่อนำไปใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ดังนี้

1. สภาพการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

1.1 ด้านลักษณะต้นน้ำในพื้นที่ จังหวัดน่านมีสภาพป่าต้นน้ำ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาได้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อทำเกษตรกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายสิบปี ทำให้ภูมิประเทศและป่าต้นน้ำเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและภูเขาหัวโล้นทำให้ชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำ แม้ในปัจจุบันจะมีการพยายามของทุกภาคส่วนในการที่จะหยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่า แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างสมบูรณ์ การจัดการแบบมีส่วนร่วมถือว่าเป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน ทั้งในแง่ของการพัฒนาทักษะของการเป็นผู้นำ ทักษะการเป็นวิทยากรเรื่องป่าชุมชน ทักษะการทำงานกับกลุ่มคนในชุมชนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง

ตลอดจนการทำงานร่วมกับหน่วยราชการและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากกลุ่มลุ่มน้ำย่อยเป็นฐานการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผลประโยชน์และสิทธิในการจัดการทรัพยากรให้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกัน การใช้ฐานทรัพยากรจากป่าต้นน้ำของชาวบ้านต้องวางแผนด้านการจัดการให้ชัดเจน พร้อมสร้างจิตสำนึกเรื่องป่าต้นน้ำในฐานเป็นทรัพยากรร่วมของชุมชน การประสานความร่วมมือระหว่างจังหวัดน่านกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้าร่วมเป็นคณะทำงานในการวางแผนดำเนินงานป่าชุมชนต้นน้ำ ร่วมตัดสินใจและให้ท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการทำความเข้าใจประสานกับภาคประชาชนในพื้นที่ในการรับทราบถึงกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการผ่านการประชุมหรือการจัดเวทีประชาคมหรือการประสานระหว่างจังหวัด การประสานงานร่วมภาคีที่เกี่ยวข้อง

1.2 ด้านสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดน่านสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย ผู้คนมีวิถีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ มีความเชื่อในพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าป่า เจ้าเขา ทำให้มีความผูกพันกับป่าไม้ พึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนที่เป็นปัญหามากที่สุดคือ ส่วนพื้นที่ทำกิน การขยายพื้นที่ทำกินของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผืนป่าถูกบุกรุกอย่างต่อเนื่อง กรมป่าไม้กำลังหาแนวทางให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้โดยไม่กระทบระบบนิเวศ โดยรูปแบบนี้เรียกว่า วนประชารัฐ จะทำให้คนในพื้นที่ป่าต้นน้ำสามารถอยู่ในพื้นที่และสามารถทำเกษตรกรรมได้ แต่ต้องปฏิบัติตามมาตรการและเงื่อนไขที่ภาครัฐกำหนด กรมป่าไม้ในฐานะหน่วยงานภาครัฐได้ตอบสนองต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยได้เปลี่ยนแปลงสู่การปฏิบัติเป็นแผนงานของกรมป่าไม้ในเรื่องการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือที่เรียกว่า การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน เป็นภาพการทำงานร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เครือข่ายและชาวบ้าน ทำให้ชุมชนในท้องถิ่นมีรายได้ ส่งผลให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.3 ด้านชุมชนกับป่าต้นน้ำ ประชาชนในจังหวัดน่านทั้ง 15 อำเภอ เกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัดอยู่ในพื้นที่เขตอุทยานและเขตป่าสงวนแห่งชาติ การดูแลรักษาป่าต้นน้ำชุมชนสามารถทำให้ได้ดีกว่าหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดและเข้าใจปัญหามากกว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นพร้อมจะให้การสนับสนุนและร่วมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ทั้งนี้มีการจัดสรรงบประมาณมาใช้ในการบริหารจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมการปลูกป่า มีแผนฝึกอบรมสัมมนาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่าและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาการใช้ป่าและบทลงโทษร่วมกัน การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และการที่ตนเองสามารถใช้ประโยชน์จากป่าที่ดูแลได้อย่างเป็นธรรม ความภูมิใจที่ได้อนุรักษ์ป่าเพื่อส่วนรวม ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงทางรายได้

1.4 ด้านการรักษาดูแลป่าต้นน้ำโดยชุมชน โดยการประสานงานกันระหว่างรัฐและประชาชนท้องถิ่น โดยรัฐมีหน้าที่สนับสนุนในด้านต่าง ๆ ส่วนประชาชนในชุมชนมีหน้าที่ในการบริหารดูแลป่าต้นน้ำ กรณีป่าชุมชนต้นน้ำน่าน ใช้การพิจารณาจากเครือข่ายในหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็ง ผ่านการสร้างกฎเกณฑ์และกฎระเบียบที่ชัดเจนในการบริหารจัดการน้ำและป่าต้นน้ำ ทั้งในแง่การใช้ทรัพยากร การดูแลฟื้นฟูให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนเมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ เครือข่ายจะพยายามแก้ปัญหาาร่วมกัน ส่วนกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการพบเห็นได้จากการใช้ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อผ่านทางการประกอบพิธีกรรมไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ป่าต้นน้ำน่านมาเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนในชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จากผืนป่า โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ทำหน้าที่สำคัญในการให้น้ำหล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านทั้งในแง่การเกษตรและในแง่อุปโภคในครัวเรือน ความสำเร็จของเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำของจังหวัดน่านในการจัดการป่าชุมชนได้สำเร็จเป็นผลมาจากการผสมผสาน หรือบูรณาการองค์ความรู้ที่มีอยู่แบบดั้งเดิมเข้ากับความรู้ใหม่

2. องค์ประกอบการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

2.1 ด้านความรับผิดชอบของปัญญาชาติ บ้าน วัด โรงเรียน ภาคเอกชน ภาครัฐ ชุมชนต้นน้ำในจังหวัดน่านเป็นชุมชนป่าต้นน้ำที่มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านระบบความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแสดงออกมาผ่านวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านและกระบวนการจัดการทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการป่าต้นน้ำ ดังนั้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำน่านอย่างยั่งยืน ปัจจุบันเครือข่ายอีกเมื่อนานเป็นองค์กรภาคประชาชนระดับแถวหน้าแห่งหนึ่งของประเทศ แทบจะไม่มีกิจกรรมประชาสังคมใดในเมืองน่านที่ทำโดยปราศจากแนวร่วมเครือข่ายจากกลุ่มอีกเมื่อนาน

2.2 ด้านกฎหมายของรัฐในการป้องกันแหล่งน้ำ รัฐคือกรมป่าไม้เลือกที่จะรับรองเฉพาะชุมชนในป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของกรม ส่วนชุมชนในป่าอนุรักษ์ก็ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของกรมอุทยานแห่งชาติที่ดูแลกฎหมายป่าอนุรักษ์ การบริหารจัดการป่าชุมชนทั้งเชิงพื้นที่กฎหมายมีการเชื่อมโยงประสานการทำงานในระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค สู่ระดับประเทศ โดยมีเป้าหมายที่จะบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการทำงานในทิศทางเดียวกัน ผู้นำมีการเชื่อมโยงประสานกับภาคีเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ ในการป้องกันทรัพยากรป่าชุมชนต้นน้ำ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิการ สนับสนุนกฎหมายเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูดูแลผืนป่าชุมชนต้นน้ำ

2.4 ด้านการให้ความรู้ในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม (ต้นน้ำ) กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนป่าต้นน้ำในจังหวัดน่านมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าต้นน้ำในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการให้ความสำคัญกับอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีขอบเขต ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ หน่วยงานของรัฐจะต้องปรับลดบทบาทจากผู้ดำเนินการเองทั้งสิ้นมาเป็นผู้เสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่น ด้านการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ และถ่ายโอนการปฏิบัติให้องค์กรท้องถิ่น หรือองค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ และอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธารของท้องถิ่นตนเอง หรือองค์กรในรูปแบบอื่น ๆ ที่เหมาะสม และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องทำให้เกิดการยอมรับว่าพื้นที่ที่กำหนดไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารนั้นเป็นพื้นที่ที่สงวนไว้เพื่อประโยชน์ของประชาชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

3.1 ด้านมีความเข้มแข็งของปัญญาคือ ควรมุ่งประมาณจากภาครัฐสนับสนุนป่าชุมชนต้นน้ำที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องทุก ๆ ปี ควรสนับสนุนให้มีข้าราชการส่วนท้องถิ่นมีกฎหมายรองรับการปฏิบัติงานของเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำที่ชัดเจน ควรส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยในกิจการป่าชุมชนเพื่อลดปริมาณการใช้คน และควรมหาทางส่งเสริมระบบการปลูกพืชอื่น ควรจัดให้มีมีคชุเทศก์เยาวชนในการให้บริการท่องเที่ยวและศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนต้นน้ำ ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำในรูปแบบบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) การใช้ภาคีกฎหมาย พันธกรณี อนุสัญญา โดยการประสานความร่วมมือกับประเทศ กลุ่มประเทศสมาชิก ทำให้เกิดการผลักดันการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานของกระทรวงทางด้านการเงิน การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและองค์กร และความร่วมมือด้านวิจัยและพัฒนา การปลูกป่ากันลม ปลูกพืชเกษตรควบกับป่าไม้ทางตอนเหนือกันทราย ซึ่งเป็นตัวอย่างอันดีของการปลูกป่าเพื่อใช้สอยและป้องกันอันตรายจากธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากร ธรรมชาติและควบคุมดูแลคุณภาพป่าต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังต่อเนื่อง

3.2 ด้านเกิดชุมชนเครือข่ายเข้มแข็ง สร้างโอกาสให้แก่คนยากจนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน และลดข้อขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า เพิ่มขีดความสามารถในการวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อสนับสนุนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชุมชนต้นน้ำ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำระหว่างหมู่บ้านที่มีองค์ความรู้เหมือนกัน และที่มีองค์ความรู้แตกต่างกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสนอแนะแนวทางเลือกใหม่เพื่อการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความสามารถในการสร้างเครือข่ายและพันธมิตรในการป้องกันรักษาป่าต้นน้ำ

3.3 ด้านป่าต้นน้ำยั่งยืน ควรมีการรณรงค์ให้ใช้ความเชื่อ จารีต ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ โดยควรดำเนินการผ่านประเพณีการบูชาผีขุนน้ำแต่ละหมู่บ้าน และผีปันน้ำของเทือกเขาที่มีอยู่แล้ว พัฒนากลุ่มที่เหล่านี้อให้เป็นประชาคมหรือเครือข่ายเดียวกัน ส่งเสริมการฟื้นฟูและการปลูกป่าในรูปวนเกษตรโดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่รอยต่อตามแนวเขตอนุรักษ์ การดูแลรักษาฟื้นฟูเป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและฟื้นฟูให้ธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม

3.4 ด้านพฤติกรรมกรรมการบริหารจัดการและความสามารถ ควรส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนและชุมชนเพื่อสร้างพลังร่วมในการดำเนินงานร่วมกับภาครัฐ โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนที่มีธรรมาภิบาลในการบริหารงานมีโอกาสเข้ามาร่วมดำเนินงานกับภาครัฐและเอกชน สนับสนุนจัดตั้งกลไกและกองทุนเพื่อการฟื้นฟู เยียวยา และชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ บูรณาการการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเข้าสู่กระบวนการวางแผน ทั้งระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับชุมชนท้องถิ่น และสาขาการผลิตต่าง ๆ พัฒนาองค์ความรู้ใช้มาตรการจูงใจผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการอย่างมีสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

1. สภาพการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

1.1 ด้านลักษณะต้นน้ำในพื้นที่ สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจนในทางรูปธรรมของจังหวัดน่าน ยืนยันตรงกันว่าสถานการณ์การทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่าของจังหวัดน่านได้เข้าสู่ภาวะวิกฤติ ข้อเสนอทางแก้ปัญหา คือ การให้จังหวัดน่านเป็นบริเวณทดลองพิเศษหรือเขตปกครองพิเศษด้านป่าไม้ จังหวัดน่าน โดยรัฐบาลและเอกชนกับประชาชนสังคมร่วมมือกันภายใต้กติกาใหม่ที่ยอมรับความจริง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรินทร์ อ้นพรม พบว่า ในทางปฏิบัติ ป่าชุมชนเป็นเทคโนโลยีอำนาจขึ้นใหม่ของรัฐในการควบคุมการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าของชาวบ้านโดยผ่านทางตัวชาวบ้านเอง สิ่งนี้เกิดขึ้นจากการที่ขบวนการป่าชุมชนในสังคมไทยมัก

มองชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นแบบหยุดนิ่งและชวนฝัน รวมถึงความพยายามของรัฐในการรักษาอำนาจเหนือทรัพยากรป่าไม้เอาไว้ (สุรินทร์ อ้นพรม, 2554)

1.2 ด้านสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ป่าไม้ แต่ด้วยสภาพนิเวศแบบภูเขาทำให้สภาพดินในเขตลุ่มน้ำน่านตอนบนมีลักษณะเป็นดินทรายและมีลักษณะเป็นดินที่เกิดจากตกตะกอนที่ค่อนข้างเป็นกรด คุณภาพดินจึงไม่ค่อยเหมาะสมต่อการเกษตร แต่ชุมชนก็จำเป็นต้องอาศัยพื้นที่เหล่านี้ทำนํ้าเหล่านํ้าทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ โดยการทำให้เลือนล่อยด้วยการทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่อปลูกพืชเชิงพาณิชย์ข้าวโพด ยาสูบ กะหล่ำปลี รวมทั้งมีการจับสัตว์นํ้ามากขึ้น และมีการพึ่งพาธรรมชาติจนมีผลทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ วาสนา บันลือหาญ ปรียานุช วัฒนกุล และธีรภัทร์ ลอยวิรัตน์ เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดแคลนบุคลากรที่มีประสบการณ์และความรู้ ผู้บริหารท้องถิ่นมีนโยบายไม่ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแรงกดดันทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งบุกรุกป่า รวมทั้งขาดความร่วมมือจากประชาชนในการอนุรักษ์ป่า สภาพธรรมชาติ ปัญหาเขตพื้นที่ป่าชุมชนไม่ชัดเจนทำให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละพื้นที่มีความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ความรับผิดชอบ พื้นที่ความรับผิดชอบทับซ้อนกัน ปัญหาด้านกฎหมายที่ใช้กับป่าชุมชนไม่มีความชัดเจนทำให้การกิจและหน้าที่ต้องรับผิดชอบไม่ชัดเจน (ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ และคณะ, 2553)

1.3 ด้านชุมชนกับป่าต้นน้ำ ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้มีผลทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติเสื่อมโทรม ทำให้ขาดความสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศ กลุ่มฮักเมืองน่านกับองค์กรชาวบ้าน นำโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส อำเภอเมืองจังหวัดน่าน ได้เล็งเห็นถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้รณรงค์ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ เริ่มกิจกรรมการบวชป่าชุมชน ขยายแนวคิดและหาแนวร่วมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยมีกลุ่มองค์กรชาวบ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มเครือข่ายเกษตรผสมผสานให้เข้มแข็ง กลุ่มฮักเมืองน่านได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิฮักเมืองน่าน มีการจัดตั้งสำนักงานและมีการจัดโครงสร้างองค์กรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นได้ระดมทุนทั้งภายในและต่างประเทศมาสนับสนุนและบริหารจัดการงานของกลุ่มฮักเมืองน่านอย่างเป็นระบบมากขึ้น จึงทำให้มีศักยภาพที่จะแสดงบทบาทพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Windhoff-Hentier ว่า ฉันทามติเป็นกลไกที่ต้องการเพื่อช่วยในการตัดสินใจ ความมุ่งมั่นของผู้เข้าร่วม ผู้นำในเครือข่ายทุ่มเทเวลาอย่างมากในการออกแบบที่มั่นคงและสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ในขณะเดียวกันก็วางกรอบเพื่อจุดประสงค์ของเครือข่าย มีมติเป็นเอกฉันท์ในการ

ตัดสินใจ ลำดับความต่อเนื่องของการเกิดปัญหา/ปัญหาความล่าช้า/การแก้ไขปัญหาลักษณะของเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ (Windhoff-Hentier & Andriene, 1992)

1.4 ด้านการรักษาดูแลป่าต้นน้ำโดยชุมชน ชุมชนของจังหวัดน่านสามารถแบ่งออกได้ 3 แบบ คือ 1) การจัดการตามจารีตประเพณี ด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต 2) การจัดการแบบประยุกต์ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน โดยมีการสร้างเครือข่ายจัดการป่าชุมชนต้นน้ำร่วมกัน 3) การจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เสน่ห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ เกี่ยวกับการมองป่ากับชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม (Social Movement) ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการรักษาป่าชุมชน หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอกไม่ว่าจะในกรณีใด โดยการมีจิตสำนึกร่วมกันของชุมชนในการรักษาป่า การมีระบบการจัดการที่แน่นอนชัดเจน การมองป่ากับชุมชนจากทางด้านวัฒนธรรม โดยการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน เช่น มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด การมองป่ากับชุมชนในรูปของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศ เป็นแนวความคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน (เสน่ห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ, 2538)

2. องค์ประกอบการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

2.1 ด้านความรับผิดชอบของปัญหาภาคี บ้าน วัด โรงเรียน ภาคเอกชน และภาครัฐนั้น กลุ่มฮักเมืองน่านได้ดำเนินบทบาทด้านการสนับสนุนองค์กรท้องถิ่นดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง มีศักยภาพในตัวเองผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมไปสู่พลังที่เข้มแข็งของ แต่ละชุมชนกลุ่มหรือองค์กร ทำให้เกิดรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถสร้างเสริมความเข้มแข็งของแต่ละชุมชนให้ขยายขอบข่ายขึ้นเป็นประชาคมในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rodriguez Charo et al. การโต้ตอบและการปฏิเสทที่ประกอบด้วยกระบวนการทำงานร่วมกันสามารถทำให้ผู้นำเข้าสังคมด้วยภาษาใหม่ที่สามารถดึงดูดความสนใจได้มากขึ้นในการมีส่วนร่วมเครือข่ายในอนาคต เป้าหมายการจัดการเครือข่ายการตัดสินใจร่วมกันและข้อตกลงที่ยากที่สุด แต่มุ่งเป้าไปที่การสร้างเครือข่ายขนาดใหญ่ (Charo Z. et al., 2007)

โครงการมีความมุ่งหมายที่จะสร้างข้อมูลควบคู่ไปกับการสร้างกลไกการจัดการของภาคีระดับปฏิบัติการในจังหวัดน่าน ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน ภาควิชาการ พระสงฆ์ และ สื่อสารมวลชน โดยประเด็นสำคัญของฟื้นฟูปาดันน้ำและการจัดการที่ดินการพัฒนาอาชีพ การเกษตรใน 2 มิติ คือ เพื่อความมั่นคงทางอาหารและสร้างรายได้ การสร้างกลไกจัดการร่วม ในลักษณะพหุภาคี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ โกลด์ แพรกทอง พบว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพาพึ่งป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน ป่าชุมชนได้มีการดำเนินการอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว ตามสภาพการพึ่งพาของประชาชนที่มีต่อแหล่งป่าในที่อยู่ใกล้เคียงหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม (โกลด์ แพรกทอง, 2549)

2.2 ด้านกฎหมายของรัฐ กฎหมายรัฐธรรมนูญได้เปิดให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมทั้งให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และมีสิทธิในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข โดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของตน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พันธุ์ศิริ ธนาริยะวงศ์ พบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งในส่วนของตัวเองแสดงภาครัฐเป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมาย คือเป็นเรื่องของอำนาจในการสั่งการภายใต้พระราชบัญญัติต่าง ๆ และกฎระเบียบอื่น ๆ ของภาครัฐ (พันธุ์ศิริ ธนาริยะวงศ์, 2556)

2.3 ด้านกฎระเบียบของชุมชนในการป้องกันสมบัติส่วนร่วมของชุมชน คือ การกำหนดมาตรการและวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นเกี่ยวกับการดูแลรักษาดูแลป่าชุมชนต้นน้ำให้มีผลในทางปฏิบัติ จากการศึกษาวิจัยกฎระเบียบของชุมชนในการป้องกันสมบัติส่วนร่วมของชุมชน ในจังหวัดน่าน ปรากฏว่าประกอบด้วย 4 ประการ คือ ด้านความเชื่อหรือจารีตประเพณี ด้านการใช้บทบาทของผู้นำชุมชน ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และด้านการใช้องค์กรชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บัณฑิตา ชำนาญกิจ พบว่า ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนแยกออกเป็น 3 มิติ คือ มิติของความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้และภูมิปัญญา ศักยภาพของคนและผู้นำ คือมีความเสียสละ อดทน ซื่อสัตย์ เมตตากรุณา (บัณฑิตา ชำนาญกิจ, 2557) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วรณภา เหลี่ยมสิงห์พร สงวน ปัสสาโก และสรรพสิทธิ์ แก้วเฮ้า พบว่า มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในการจัดการป่าชุมชน การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเก็บเห็ด การใช้ภูมิปัญญาในการเก็บไม้เพื่อมาทำฟืนจากป่าชุมชน การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเก็บพืช

สมุนไพรจากป่าชุมชน และการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเข้าหาของป่าจากป่าชุมชน อีกทั้งการมีความเชื่อเรื่องป่ามี เจ้าป่า ผีเทวดา ที่ช่วยดูแลรักษาป่าชุมชน (วรรณภา เหลี่ยมสิงห์ขร และคณะ, 2554)

2.4 ด้านการให้ความรู้ในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม (ต้นน้ำ) การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำในจังหวัดน่านมีจุดเด่นอยู่ 3 กิจกรรม ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกและความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนต้นน้ำ การควบคุมโดยกระบวนการมีส่วนร่วม และการจัดหาพื้นที่จัดเป็นป่าชุมชนต้นน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ยุทธชัยนัต พรหมนิกร พบว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย การสร้างจิตสำนึก การสื่อความหมายให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนราชการทำเป็นแบบอย่าง การปฏิบัติงานในส่วนที่รับผิดชอบอย่างเคร่งครัด การกำหนดแนวเขต มีคณะกรรมการและกฎระเบียบของชุมชน (ยุทธชัยนัต พรหมนิกร, 2554)

3. แนวทางการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน

3.1 ด้านมีความเข้มแข็งของปัญญา ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน วิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนร่วมกัน การส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย การรวมพลังเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ การประสานงาน การพัฒนาทักษะในการทำงานของเครือข่ายและการคัดเลือกบุคลากรเข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ ดุษฎี อายุวัฒน์ และอรนัฏดา ชินศรี พบว่า การสร้างเครือข่ายเริ่มจากความสัมพันธ์แบบส่วนตัวเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการและเป็นเครือข่ายระดับเดียว การเชื่อมโยงในเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงที่หลากหลายและครอบคลุมสมาชิกทั้งหมด ไม่ต้องพึ่งพานายหน้าแรงงานคนใดเฉพาะเจาะจง ซึ่งสะท้อนความเข้มแข็งของเครือข่าย ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายเป็นลักษณะบทบาทพหุสัมพันธ์ (ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ และคณะ, 2554)

3.2 ด้านเกิดชุมชนเครือข่ายเข้มแข็ง ในการจัดการป่าชุมชนได้สำเร็จนั้นเป็นผลมาจากการผสมผสานหรือการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีอยู่แบบดั้งเดิมเข้ากับความรู้สมัยใหม่ภายใต้บริบททางการเมืองเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนเข้ามาแทนที่ ส่งผลให้การจัดการป่าแต่เดิมที่ไม่มีพลังได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นป่าชุมชนที่ทุกส่วนทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรินทร์ อันพรมวาทกรรม “ป่าชุมชน” ได้รับการยอมรับในฐานะทางเลือกในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในเขตป่าไม้ของรัฐ ในทางปฏิบัติป่าชุมชนเป็นเทคโนโลยีอำนาจขึ้นใหม่ของรัฐในการควบคุมการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าของชาวบ้านโดยผ่านทางตัวชาวบ้านเอง (สุรินทร์ อันพรม, 2554)

3.3 ด้านปาดันน้ำยั่งยืน การบูรณาการหลายปารัทธิชาตที่ปกคลุมพื้นที่ต้นน้ำ ลำธารก่อให้เกิดความเสียหายนานัปการ ระบบนิเวศป่าไม้และสมดุลทางธรรมชาติเสื่อมสลาย ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย ส่งผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ต่อทั้งชุมชนในเมืองและชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ในการบริหารจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ลำธารที่กำหนดขึ้นนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบชี้ทิศทางการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้สอดคล้องกับ นโยบายการพัฒนาป่าไม้ของจังหวัดน่าน โดยให้สามารถกำหนดแผนปฏิบัติการที่มีลักษณะ การดำเนินการแบบบูรณาการสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็น ระบบ อันจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับผล การศึกษาของ จาตุรนต์ จันระมาตปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผล การนํานโยบายการบริหารอุทยานแห่งชาติไปปฏิบัติของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติอย่างมีนัยสําคัญ คือ 1) ลักษณะผู้นำ 2) ลักษณะนโยบาย 3) การจัดสรรทรัพยากร 4) การจัดการมีส่วนร่วม 5) การสนับสนุนนโยบาย และ 6) การพึ่งพาหน่วยงานภายนอก (จาตุรนต์ จันระมาต, 2553) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พันธุ์ทิพย์ นวานุช และคณะ ในเรื่องประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการอันเนื่องจากการใช้คณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการป่า ชุมชนนั้น ช่วยให้เกิดเอกภาพในการบังคับบัญชามากขึ้น (พันธุ์ทิพย์ นวานุช และคณะ, 2554)

3.4 ด้านพฤติกรรมการบริหารจัดการและความสามารถ ระบบการบริหารจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ขาดประสิทธิภาพ การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ บริหารจัดการที่ดินป่าไม้ รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นและชุมชนยังไม่มี ประสิทธิภาพ ฐานข้อมูลที่ล้าสมัยมาเป็นเวลานาน ทำให้การปฏิบัติงานที่ผ่านมาบางส่วนเกิด ข้อผิดพลาด เครื่องมือกำกับและควบคุมการบรรเทาผลกระทบด้านต่าง ๆ ต่อทรัพยากรป่าไม้ ของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับผล การศึกษาของ เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ มี 5 ขั้นตอนคือ 1) การร่วมระดมความคิด 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมดำเนินงาน 4) การร่วมติดตามประเมินผล 5) การร่วมรับผลประโยชน์ (เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์, 2552)

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยจึงขอเสนอโมเดลใหม่สำหรับการดำเนินการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำในจังหวัดน่าน
ดังนี้

ภาพที่ 1 Model การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำจังหวัดน่าน

การวิจัยในครั้งนี้มีข้อค้นพบดังนี้ กำหนดเขตปกครองพิเศษด้านป่าไม้จังหวัดน่าน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน บ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนใหม่ให้กับจังหวัดน่าน โดยเข้ามีส่วนร่วมกันภายใต้กฎกติกาใหม่ที่ยอมรับความจริง รวมทั้งเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำจังหวัดน่านเข้าในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินงานต่าง ๆ ในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากร เพื่อให้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์กับการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำจังหวัดน่านต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน เป็นหนึ่งในลำน้ำสายหลักที่ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา และได้กำหนดให้เขตพื้นที่จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ได้รวมตัวกันบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนต้นน้ำอย่างจริงจัง นอกจากนี้ เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีระบบโครงสร้างการบริหาร การจัดการ การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ สามารถดูแลรักษาป่าได้เข้มแข็งมากขึ้น รวมทั้งมี การทำงานประสานกับภาคีต่าง ๆ ในจังหวัดได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การมีส่วนร่วมของทุกภาค ส่วนมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป **ข้อเสนอแนะ** 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือ 1.1) รัฐควรดำเนินการแก้ปัญหาข้อพิพาทอันเกี่ยวกับ สิทธิที่ดินทำกิน โดยใช้แนวทางสันติวิธีไม่เลือกปฏิบัติ เน้นการมีส่วนร่วมและการรับผิดชอบต่อ สังคม 1.2) ควรส่งเสริมให้ราษฎรใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และยังเป็นการรักษาสภาพพื้นดินและ สิ่งแวดล้อม และ 1.3) ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหาร จัดการ การควบคุม การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากป่า 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ 2.1) การวิเคราะห์ถึงผลสัมฤทธิ์ในการจัดทำแผน กลยุทธ์และกลไกในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำในจังหวัดน่าน 2.2) การ พัฒนาต่อยอดพื้นที่เศรษฐกิจด้วยผลผลิตจากป่าชุมชนต้นน้ำ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ของป่าชุมชนต้นแบบจังหวัดน่าน 2.3) แนวทางการยกระดับการพัฒนาจากพื้นที่ระดับชุมชนสู่ พื้นที่อื่น ๆ ด้วยกระบวนการเชื่อมโยงที่เป็นธรรม

เอกสารอ้างอิง

- โกมล แพรกทอง. (2549). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับป่าไม้ชุมชน. นนทบุรี: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จาตุรนต์ จันระมาด. (2553). การนำนโยบายการบริหารอุทยานแห่งชาติไปปฏิบัติ. ใน ดุษฎี นิพนธ์ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2562). ป่าชุมชนความหมายของ "ป่า" และ "ชุมชน". เรียกใช้เมื่อ 22 พฤษภาคม 2562 จาก <http://www.5provincesforest.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538729093&Ntype=1>
- เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์. (2552). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี. ใน ดุษฎี นิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ และคณะ. (2553). บทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมี ส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย ราชภัฏมหาสารคาม.

- ชนพฤกษ์ ชามะรัตน์ และคณะ. (2554). หมุดยึดคนกระจาย : เครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงาน. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 7(3), 27-52.
- บัณฑิตา ชำนาญกิจ. (2557). การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ตำบลหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 25(2), 25-36.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2560). จังหวัดน่านจ่อพัฒนาฐานข้อมูลที่ดิน...เร่งฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้. เรียกใช้เมื่อ 22 พฤษภาคม 2562 จาก <https://mgronline.com/local/detail/9600000070557>
- พันธ์ศิริ ธนาริยะวงศ์. (2556). เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติจากอุทกภัย หมู่บ้านเก่ากอ ตำบลทองหงส์ อำเภอมโนรมย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 4(1), 51-71.
- พันธุ์ทิพย์ นวานุช และคณะ. (2554). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.
- ภาคภูมิ เหล่าตระกูล. (2562). จิสต้าพลิกกำลังร่วมบูรณาการขับเคลื่อน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน : พื้นที่จังหวัดน่าน. เรียกใช้เมื่อ 22 พฤษภาคม 2562 จาก <https://www.gistda.or.th/main/th/node/3109>
- ยุทธชัยยันต์ พรหมนิกร. (2554). การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้ การมีส่วนร่วมของประชาชนบนพื้นฐานการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ป่าชุมชนดงมัน จังหวัดยโสธร. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากฎมณฑล. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วรรณภา เหลี่ยมสิงห์ขร และคณะ. (2554). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอบ้านดง จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุรินทร์ อันพรหม. (2554). ป่าชุมชน : เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าขึ้นใหม่ กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา, 30(2), 155-178.
- เสน่ห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ. (2538). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางพัฒนา เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Charo Z. et al. (2007). Governance, Power, and Mandated Collaboration in an Interorganizational network. Administration and Society, 39(2), 150-93 .

Windhoff-Hentier & Andriene. (1992). The Internationalization of Domestic Policy:
A Motor of Decentralization. Limerck: Ireland.